

Ең алдыңғы қатарда – ҚАЗҰУ ҒАЛЫМДАРЫ

© Досжан БАЛАБЕКҰЛЫ

Қазіргі уақытта әлем ғалымдарын трансгуманизм идеясы қатты қызықтырып, осы бағытта елеулі жұмыстар атқарылуда. Мысалы, Ресей ғалымдары осы бағытта GF-2045 деп аталатын ауқымды жобаны жүзеге асыруда. Жобаның мақсаты – адам мен оның ақыл ойын жасанды дене мен миға ауыстыруды жүзеге асыру. Ғалымдардың болжамынша, әлгі жасанды дене мен зерде ешқашан қартаймайды да, өлмейді де. Бір қарағанда тура фантастика дерсің. Бұл тұрғыда еліміздің ғалымдары да әлемдік ғылым көшінен тысқары қалып отырған жоқ.

Атап айтсақ, Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ ғалымдары маңыздылығы жағынан бұдан кем емес ғылыми жобалармен айналысуда. Университеттің химия және химиялық технология факультеті органикалық заттар, табиғи қосылыстар мен полимерлер химиясы мен технологиясы кафедрасының ғалымдары жүзеге асырып жатқан жобалардың бірі – гидрофильді, яғни суда еритін полимерлер негізінде жұмыс істейтін, жылдам эволюцияланатын нейрондық желілерді жасауға бағытталған. Мұндай желілер адам зердесінің пайда болуына алып келген үдерістерді модельдеуге қабілетті. Ал оларды жасау қазіргі күні өте көкейтесті мәселенің бірі болып отыр. Адам миының қалай құрылғаны және адам «зердесінің химиясы мен физикасы» немен анықталатынын әлі күнге дейін ешкім егжей-тегжейлі білмейді. Осындай үдерістерді түсінбей тұрып, адамның жасанды денесі мен зердесін жасау жайында айтудың өзі артық. Бұл саладан хабардар көптеген мамандардың айтуларынша, ресейлік GF-2045 жобасының

әлсіз тұсы да осында.

Біздің ғалымдардың зерттемелері осы олқылықтың орнын толтырып, жоғарыдағыдай жобалардың шынайы жүзеге асуына мүмкіндік бере түспек. Бұның барлығы гидрофильді полимерлер мен олардың негізіндегі комплекстер саласындағы қазақстандық физика-химиялық мектептердің жинақтаған тәжірибе жұмыстарының арқасында мүмкін болып отыр. Дәл осы саладағы әлемдік рейтингте қазақстандық ғылыми топтар алдыңғы орындарда тұр. Бұл тұрғыда әлемдегі

экономикасы мықты дамыған елдердегі жетекші ғылыми топтардан еш кем түспейді. Осыған байланысты айта кететін бір жағдай, барынша беделді және әлем мойындаған Thomson Reuters ақпараттық компаниясының деректері бойынша, ҚР ҰҒА академигі Е.М.Шайқұтдінов құрған әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дың полимерлер мектебінің өкілдері (Г.А.Мун, В.В.Хуторянский) соңғы он жылдың бедерінде интерполимерлік комплекстер саласындағы әлемдегі барлық ғалымдар мен мамандар арасында алғашқы үш орында тұр.

Бүкіл посткеңестік кеңістікте бірде-бір ғылыми мектеп осы күнге дейін мұндай нәтижеге қол жеткізбеген болар, сірә. Әлемдегі экономикасы мықты дамыған елдерде де мұндай ғылыми мектептер санаулы ғана. Әрине, осының барлығы ғылымның заманауи бағыттарын дамытуға мемлекет тарапынан жасалып отырған камкорлықтың арқасында мүмкін болып отыр. Университет басшылығы да ғылым көшін алға сүйрейтін мұндай жобаларға үнемі қолдау көрсетіп отырады.

Перизат ҰРКІМБАЕВА

Төрт бірдей басылым оқырманға жол тартты

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінде «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» бағдарламасы аясында шығыстану факультеті қытайтану кафедрасының аға оқытушысы, PhD докторы, жазушы Абдырақын Нұрхалықтың төрт кітабының тұсаукесері өтті.

Шараға Қазақстан Жазушылар одағы басқармасы төрағасының орынбасары Жанарбек Әшімжан, Әлем халықтары жазушылар одағының төрағасы Қайрат Дүйсен, «Үркер» журналының бас редакторы, жазушы Қуандық Түменбай, Қазіргі заманғы Қытай зерттеу орталығының директоры, танымал кытайтанушы ғалым Нәбижан Мұқаметханұлы, М.Әуезов атындағы әдебиет институтының аға ғылыми қызметкері, әдебиеттанушы ғалым, сыншы Нұрдіәулет Ақыш, «Ан-Арыс» баспасының бас редакторы, акын Кәдірбек Құныпия, «Балдырған» журналының бөлім редакторы, акын Құл-Керім Елемес, «Үркер» журналының бас редакторының орынбасары, акын Жарас Сәрсек, Дүние жүзі әлем қазақтары орталығының жастар ісі жөніндегі менеджері Талаппек Тынысбек, «Мөлдір бұлақ» журналы бас редакторының орынбасары Саят Қаламгер, kitar.kz сайтының өкілі Шарайна Тұрсын және кафедра оқытушылары мен студенттер қатысты.

Салтанатты шара ҚазҰУ-дың шығыстану факультетінің деканы Палтөре Бүктияр мырзаның құттықтау сөзімен ашылды.

Оқырманға жол тартқан автор еңбектері — «Ансау» әңгімелер жинағы, «Қытай мифтерінің аудармасы», «Базалық шығыс тілі: қазіргі қытай тілінің грамматикасы» Білім және ғылым министрлігі бекіткен оқулық және «Қытай-қазақ тіліндегі бастауыш-баяндауыштық сөйлемді салыстыра зерттеу» атты монография.

Қонақтар Нұрхалық Абдырақын еңбектеріне жоғары баға беріп, өз пікірлерін ортаға салды. «Ансау» әңгімелер жинағына шығыстану факультетінің оқытушысы, әдебиеттанушы ғалым, ф.ғ.к, доцент Ұлбала Алжанбай ханым негізгі баяндама жасап, авторды осы заманның нағыз реалист жазушысы деп атады. Ол бүгінгі өмірді көркем шығарма түрінде оқып, толқығанын жеткізді. Автор: «...адам арманына қолы жетіп, сұлу қызға үйленіп, зәулім үй салып, қымбат көлік мінсе де, француз иіс суын себініп, италия костюмін кие де, әлемдегі ең әсем жерде демалса да, одан қатты шаршап

оралады, адам сонда да бірдене іздеуін, ансауын тоқтатпайды, ансауы одан сайын кете береді, кете береді, әйтсе ол не нәрсе?» — деп ой толғайды.

Қуандық Түменбай Үркер журналында жарияланған Нұрхалық Абдырақынның «Әмірбек», «Қала», «Ит тірлік», «Күн мен түн», «Қаракұрық» әңгімелері айтар ойы, тілінің шұрайлылығымен оқырманның ыстық ықыласына бөленгенін айтты. Жарас Сәрсек «Аңсаудағы», «Зілімауыр», «Женістің жеңілісі» әңгімелерінің өзіне қатты ұнағанын айтып, жазушының болашақ қадамына сәттілік тіледі. Шарайна Тұрсын ханым қаламгердің кітаптарын бүкіл әлемге таратып жатқанын айта келе, елдің рухани келешегіне жасап жатқан жұмысына назар аударды. Әлем жұрты жақсы қабылдап жатқан қаламгердің нағыз отаншыл ғалым, жазушы, аудармашы деп танитындығын білдірді.

Сондай-ақ Қайрат Дүйсен өз сөзінде жазушының алғашқы қаламынан туған «Иірім» романына редактор болған кезден бастап терең философиялық ойды аңғарғанын, жаңаша бағытта жаза білетінін жеткізіп, ақ жол тіледі. Ал профессор Нәбижан Мұқаметханұлы қаламгердің жанкешті еңбегіне, бүгінге дейін шығарған он бес кітабына аса құрметпен қарайтынын, кітап шығарып руханиятқа зор үлес қосып отырғанын айтып, азаматтығына сүйсінді. Ғылым жолында да жетістік тілеп, ақ батасын берді.

Жалпы тұсауы кесілген еңбектерге берген оқырман пікірі жылы лебізге толы болды. Айта кетерлігі, жарық көріп отырған еңбектер әңгімелер жинағы ғана емес, аударма ісі және қытай тілінің грамматикасы туралы оқу құралы болуымен де құнды. Бұл шара ҚазҰУ оқытушы-профессорлар құрамы әлеуетінің жоғары деңгейін кезекті рет дәлелдеп берді.

Б. МАУЛИТ,

қытайтану кафедрасының оқытушысы

Самарқанның көк тасын жібіткен НАУРЫЗ

Наурыз мейрамы қарсаңында ҚазҰУ-дың тарих, археология және этнология факультеті, археология, этнология және музеология кафедрасы оқытушыларының ұйымдастыруымен «Музей ісі және ескерткіштерді қорғау» мамандығының 3-курс студенттері **Өзбекстанның Самарқанд және Ташкент қалаларының бірқатар мәдени-тарихи орындарына саяхат жасап қайтты. Үш күндік сапар барысында студенттер Самарқанд қаласындағы «Регистан» алаңы, Әмір Темір мен Биби Ханум кесенелері, Мырза Ұлықбек обсерваториясы, «Шахин-Зинда» және «Хазірет Қызыр» мемориалды кешені және т.б. тарихи ескерткіштерді аралап, таным көкжиегін кеңейте түсті.**

Шығыс халықтарына ортақ Наурыз мерекесімен астасқан саяхат барысында білімгерлер осынау мерекенің тарихы мен жөн-жоралғыларына да үңіліп көрді. Жалпы Наурыз — өте ертеден келе жатқан мерекелердің бірі. Біздің қазақ үшін Наурыз — ұлыс күні, жыл басы саналады. Наурызға тән ерекшеліктердің ішінде көңіл аударатыны — бұл күні адамдар сырттай ғана емес, іштей де тазарып, пендешілікпен жасаған қателіктерін дұрыстауға, ар-ожданы алдында тазаруға ұмтылады. Жаңа күн, жаңа жылмен бірге жанаруға қадам басады. Үлкендер араларына жік түскен ағайын, дос-жарандарды бір дастарқаннан дәм татырып, табыстырады. Осы күні ән шырқалып, түрлі ұлтық ойындар ойналады. Осындай ұлы мерекені «Самарқанның көк тасы жібіген күн» немесе «Ұлыстың ұлы күні» деген сөз тіркестерімен баламалап айтамыз. Аталған тіркестердің өзіндік мағыналарына мән берген студенттер шығу тарихы жайлы өз білімдерімен де бөлісті.

«Ұлыстың ұлы күні» деп айтылу жөнінде ел аузында жүрген көптеген аңыздар бар. Сол аңыздардың бірі былай дейді: «Бір күні Нұх пайғамбардың кемесі Қазығұрт тауына келген сәтте жердің бетін жайлаған топан су кері қайтады. Сол сәт жер бетіне табаны тиген барлық тіршілік иелері көк аспаннан түскен қасиетті қазаннан бірге дәм татыпты. Содан бұл күнді — Ұлыстың ұлы күні деп жариялайды».

Жыл басы наурызбен қатар айтылатын «Самарқанның көк тасы жібіген күн» тұрақты сөз орамының мәніне үңіліп көрмес бұрын, алдымен көк тас тіркесіне тоқтала кетейік. Қазақта үлкен кісі баласынан көңілі қалса, «басыма көк тас қоймай-ақ кой» деп өкпе-ренішін білдіріп жатады. Мұндағы көк тас жай тас емес, асыл тас, лағыл тас. Ғылыми атауы

— лазурит. Ертеде қайтыс болған атакты адамдардың басына Самарқаннан арнайы көк тас алдырып қою дәстүрі болған. Бүгінгі күні де зират басына белгі үшін көк тас қойылады. Қойылатын тастар гранит және мәрмәр болып екі топқа бөлінеді. Граниттің қызыл, қара, көк түсі бар. Өзбекстаннан әкелінетін тастың 2 түрі бар. Олар: Самарқанның зарваны және Навоидан әкелінетін газған.

Наурызда бір-біріне бұрынғы өкпе-реніштері бар адамдар төс қағыстырып, қайта достасады. Егер Ұлыстың ұлы күнінде өкпе-ренішін қия алмаса, «Сен тастан да қаттысың ба, бұл күні Самарқанның көк тасының өзі жібиді ғой» деп наз айтатын болған.

«Самарқанның көк тасын жібіген немесе еріген күн» деген сөздің бірнеше мәні бар. Бірінші, аңыз бойынша әйгілі астроном Ұлықбек (1394-1449) обсерваториясындағы көк тасқа дәл 22 наурыз күні күн сәулесі түсетін болған. Сол сәлден түскен жылу тасты жібітеді екен. Екінші, бұл күні ғұ адам қателігі болса, кешірім сұрауға және ол кешірім беруге тиіс. Кешірімесе: «Бұл күні Самарқанның да көк тасы жібиді, сен тастан қаттысың ба?» — деп тоқтатады екен. Сол сияқты бұл күннің әлемге жылулық әкелетін сәін де бейнелеп айтқан. «Келгенінше құттықтап бірін-бірі, қуанышта көрісіп қарғи-жасы. Көңілі түгел адамның сен келген соң, Самарқанның елжіреп түскен тасы». Үшіншіден, ертеде Наурыз күнінде өз қатесін түсініп, кешірім сұраған қылмыскерлер мен жазаға ұшырағандарға да кешірім жасалатын болған.

Осыдан Әз Наурыздың ізгілік пен жақсылыққа бастайтын ерекше күн екенін білеміз.

М.Ш. ЕҒАМБЕРДИЕВ, С.А. САПАТАЕВ,
археология, этнология және музеология
кафедрасының оқытушылары